DOMSTOLENS DOM (Tredje Afdeling)

15. april 2010 *

I sag C-518/08,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 234 EF, indgivet af tribunal de grande instance de Paris (Frankrig) ved afgørelse af 29. oktober 2008, indgået til Domstolen den 27. november 2008, i sagen:

Fundación Gala-Salvador Dalí,

Visual Entidad de Gestión de Artistas Plásticos (VEGAP)

mod

Société des auteurs dans les arts graphiques et plastiques (ADAGP),

Juan-Leonardo Bonet Domenech,

* Processprog: fransk.

Eulalia-María Bas Dalí,

María del Carmen Domenech Biosca,

Antonio Domenech Biosca,

Ana-María Busquets Bonet,

Mónica Busquets Bonet,

har

DOMSTOLEN (Tredje Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, K. Lenaerts, og dommerne R. Silva de Lapuerta, E. Juhász, J. Malenovský (refererende dommer) og D. Šváby,

generaladvokat: E. Sharpston
justitssekretær: fuldmægtig N. Nanchev,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 12. november 2009,

efter at der er afgivet indlæg af:

— Fundación Gala-Salvador Dalí og Visual Entidad de Gestión de Artistas Plásticos (VEGAP) ved avocat P.-F. Veil

— den franske regering ved G. de Bergues og B. Beaupère-Manokha, som befuldmægtigede

— den spanske regering ved M. Muñoz Pérez, som befuldmægtiget

— den italienske regering ved G. Palmieri, som befuldmægtiget, bistået af avvocato dello Stato W. Ferrante

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved H. Krämer og C. Vrignon, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 17. december 2009,

afsagt følgende

Dom

1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 6, stk. 1, og artikel 8, stk. 2 og 3, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/84/EF af 27. september 2001 om følgeret for ophavsmanden til et originalkunstværk (EFT L 272, s. 32).

2 Anmodningen er blevet fremsat i en sag, der føres af Fundación Gala-Salvador Dalí og Visual Entidad de Gestión de Artistas Plásticos (herefter »VEGAP«) mod Société des auteurs dans les arts graphiques et plastiques (herefter »ADAGP«), samt Juan-Leonardo Bonet Domenech, Eulalia-María Bas Dalí, María del Carmen Domenech Biosca, Antonio Domenech Biosca, Ana-María Busquets Bonet og Mónica Busquets Bonet, som er medlemmer af maleren Salvador Dalís familie, vedrørende følgeretsvederlag opkrævet ved salg af sidstnævntes værker.

Retsforskrifter

Direktiv 2001/84

3 Tredje og fjerde betragtning til direktiv 2001/84 lyder som følger:

»(3) Formålet med følgeret er at sikre ophavsmænd til billedkunstværker del i deres originale kunstværkers økonomiske succes. Følgeret bidrager til at give ophavsmænd til billedkunstværker de samme økonomiske rettigheder som andre kunstnere, der får indtægter fra den løbende udnyttelse af deres værker.

(4) Følgeret er en integreret del af ophavsretten og udgør en væsentlig forrettighed for ophavsmænd. Det er nødvendigt, at der indføres en sådan ret i samtlige medlemsstater for at sikre kunstnerne et passende og ensartet beskyttelsesniveau.«

4 Niende og tiende betragtning til direktivet er affattet som følger:

»(9) På nuværende tidspunkt er følgeret hjemlet i de fleste medlemsstaters lovgivning. I de tilfælde, hvor der findes en sådan lovgivning, er der imidlertid forskelle, bl.a. hvad angår de omfattede værker, rettighedshaverne, vederlagssatsen, de vederlagspligtige transaktioner samt beregningsgrundlaget. Det har afgørende betydning for konkurrenceforholdene i det indre marked, om en sådan ret

anvendes, da en betalingsforpligtelse på grundlag af følgeret er et forhold, som enhver, der ønsker at sælge et kunstværk, skal tage i betragtning. En sådan ret er derfor en faktor, som bidrager til at skabe konkurrencefordrejninger samt til flytning af salgsaktiviteter inden for Fællesskabet.

(10) Sådanne forskelle med hensyn til følgerettens forekomst i og anvendelse af medlemsstaterne har direkte negative følger for gennemførelsen af det indre marked for kunstværker efter [EF-]traktatens artikel 14. I den situation er traktatens artikel 95 det rette retsgrundlag.«

5 13.-16. betragtning til direktivet har følgende ordlyd:

»(13) De lovgivningsmæssige forskelle, som har forstyrrende virkninger på det indre markeds funktion, bør fjernes, og det bør forhindres, at sådanne nye forskelle opstår. Det er ikke nødvendigt at fjerne eller forhindre forskelle, som kan forventes ikke at udgøre en hindring for det indre markeds funktion.

(14) Det indre marked kan kun fungere korrekt, hvis konkurrencevilkårene ikke fordrejes. Forskellene mellem de nationale følgeretsbestemmelser fordrejer konkurrencen og fører til flytning af salgsaktiviteter inden for Fællesskabet, hvorved der opstår forskelsbehandling af kunstnere alt efter, hvor deres værker sælges. Dette spørgsmål har derfor grænseoverskridende aspekter, som ikke kan reguleres tilfredsstillende ved en indsats fra medlemsstaternes side.

Manglende fællesskabsindsats vil derfor være i modstrid med traktatens krav om at hindre konkurrencefordrejning og forskelsbehandling.

(15) I betragtning af de store forskelle mellem de nationale bestemmelser er det derfor nødvendigt at vedtage harmoniseringsforanstaltninger for at fjerne forskellene mellem medlemsstaternes lovgivninger på de områder, hvor sådanne forskelle kan medføre, at der skabes eller opretholdes fordrejede konkurrencevilkår. Det er imidlertid ikke nødvendigt at harmonisere alle bestemmelserne i medlemsstaternes følgeretslovgivning. For at give medlemsstaterne så stor beslutningsfrihed som muligt er det tilstrækkeligt at begrænse harmoniseringen til de nationale bestemmelser, der har de mest direkte følger for det indre markeds funktion.

(16) Direktivet er således i sin helhed i overensstemmelse med subsidiaritets- og proportionalitetsprincippet som fastsat i traktatens artikel 5.«

6 Af 27. betragtning til direktiv 2001/84 fremgår:

»Det skal under overholdelse af subsidiaritetsprincippet fastsættes, hvem der har ret til følgeretsvederlag. Dette direktiv bør ikke berøre medlemsstaternes arveret. Ophavsmandens retssuccessorer bør dog fuldt ud kunne gøre følgeretten gældende efter ophavsmandens død, i hvert fald efter udløbet af ovennævnte overgangsperiode.«

7 Direktivets artikel 1, der har overskriften »Følgerettens genstand«, fastsætter i stk. 1:

»Medlemsstaterne indfører for ophavsmanden til et originalkunstværk en følgeret, som er en uoverdragelig og selv på forhånd ufrasigelig ret til et vederlag baseret på salgsprisen ved ethvert videresalg af det pågældende kunstværk efter ophavsmandens første afhændelse af det.«

8 Direktivets artikel 6, der har overskriften »Personer med ret til vederlag«, har følgende ordlyd i stk. 1:

»Det i artikel 1 nævnte vederlag betales til værkets ophavsmand og, med forbehold af artikel 8, stk. 2, efter dennes død til retssuccessorerne.«

9 Direktivets artikel 8, der har overskriften »Beskyttelsestiden for følgeret«, bestemmer i stk. 1-3:

»1. Beskyttelsestiden for følgeret er den samme som den, der er fastsat i artikel 1 i [Rådets] direktiv 93/98/EØF [af 29. oktober 1993 om harmonisering af beskyttelsestiden for ophavsret og visse beslægtede rettigheder (EFT L 290, s. 9), hvorefter ophavsretten til litterære eller kunstneriske værker som defineret i Bernerkonventionens artikel 2 gælder i ophavsmandens levetid og i 70 år efter vedkommendes død].

2. Som en undtagelse fra stk. 1 kan de medlemsstater, som ikke anvender følgeret [på den i artikel 13 omhandlede ikrafttrædelsesdato], i en periode, som udløber senest den 1. januar 2010, undlade at anvende følgeret for kunstnerens retssuccessorer efter kunstnerens død.

3. Medlemsstater, som stk. 2 finder anvendelse på, kan få to ekstra år, hvis det er nødvendigt med henblik på at sætte de erhvervsdrivende i de pågældende medlemsstater i stand til gradvis at tilpasse sig følgeretssystemet og stadigvæk opretholde deres økonomiske levedygtighed, før det pålægges dem at anvende følgeret for kunstnerens retssuccessorer efter kunstnerens død […]«

10 Artikel 12 i direktiv 2001/84, der har overskriften »Gennemførelse«, bestemmer i stk. 1, første afsnit:

»Medlemsstaterne sætter de nødvendige love og administrative bestemmelser i kraft for at efterkomme dette direktiv inden den 1. januar 2006. De underretter straks Kommissionen herom.«

Nationale bestemmelser

11 Lov nr. 2006-961 af 1. august 2006 om ophavsret og beslægtede rettigheder i informationssamfundet (JORF af 3.8.2006, s. 11529), der gennemfører direktiv 2001/84 i fransk ret, ændrede artikel L. 122-8 i code de la propriété intellectuelle (lov om

intellektuelle ejendomsrettigheder, herefter »CPI«), så artiklens første stykke nu er affattet således:

»En ophavsmand til et originalt billedkunstværk eller skulpturelt kunstværk, der er statsborger i en medlemsstat i Det Europæiske Fællesskab eller en af de stater, der er part i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde, skal have en følgeret, som er en ufrasigelig ret til at få del i fortjenesten ved ethvert salg af et værk efter ophavsmandens eller hans retssuccessorers første afhændelse af det, såfremt der deltager en professionel på kunstmarkedet som enten sælger, køber eller mellemmand. […]«

12 CPI's artikel L. 123-7, der ikke blev ændret ved gennemførelsen af direktiv 2001/84, har følgende ordlyd:

»Efter ophavsmandens død tilfalder den følgeret, der er nævnt i artikel L. 122-8, arvingerne og, for så vidt angår den i artikel L. 123-6 fastsatte ususfructus, ægtefællen, med undtagelse af samtlige legatarer og retssuccessorer, i det pågældende kalenderår og i de følgende 70 år.«

Tvisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

13 Maleren Salvador Dalí døde den 23. januar 1989 i Figueras (Spanien) og efterlod sig fem arvinger efter loven. Ved testamente af 20. september 1982 havde han indsat den spanske stat som universalarving, i den forstand, hvori dette begreb anvendes i fransk arveret, til alle sine ophavsrettigheder. Disse rettigheder administreres af Fundación

Gala-Salvador Dalí, der er en fond stiftet i henhold til spansk ret i 1983 på initiativ af maleren og undergivet dennes kontrol.

14 Fundación Gala-Salvador Dalí overdrog i 1997 til VEGAP, der er et selskab stiftet i henhold til spansk ret, en kollektiv eneret til at administrere og udøve ophavsrettigheder over Salvador Dalí-værker i hele verden.

15 VEGAP er desuden kontraktligt knyttet til ADAGP, der er et tilsvarende selskab i Frankrig, som administrerer Salvador Dalís ophavsrettigheder i Frankrig.

16 Siden 1997 har ADAGP opkrævet afgifterne for udnyttelse af Salvador Dalís værker og, med undtagelse af følgeretten, via VEGAP udbetalt dem til Fundación Gala-Salvador Dalí. I overensstemmelse med CPI's artikel L. 123-7, der bestemmer, at udelukkende arvinger med undtagelse af legatarer og retssuccessorer har ret til følgeret, har ADAGP udbetalt følgeretsvederlagene direkte til Salvador Dalís arvinger.

17 Idet Fundación Gala-Salvador Dalí og VEGAP fandt, at følgeretsvederlag opkrævet ved auktionssalg af kunstnerens værker i Frankrig i henhold til Salvador Dalís testamente og spansk ret burde betales til dem, anlagde de den 28. december 2005 sag mod ADAGP ved tribunal de grande instance de Paris med påstand om betaling af følgeretsvederlag, hvorefter ADAGP adciterede malerens arvinger, således at dommen ligeledes ville blive bindende for dem.

18 På denne baggrund har tribunal de grande instance de Paris besluttet at udsætte sagen og at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) […] efter udstedelsen af direktiv [2001/84] [kan Den Franske Republik da] opretholde en følgeret for arvinger med undtagelse af legatarer og retssuccessorer?

2) Giver overgangsbestemmelserne i artikel 8, stk. 2 og 3, i direktiv [2001/84] [Den Franske Republik] mulighed for at have en undtagelsesordning?«

Om de præjudicielle spørgsmål

Formaliteten vedrørende anmodningen om præjudiciel afgørelse

19 Den spanske regering og sagsøgerne i hovedsagen har i deres skriftlige indlæg stillet spørgsmålstegn ved, om anmodningen om præjudiciel afgørelse kan antages til realitetsbehandling.

20 De har i denne henseende gjort gældende, at i forhold til de faktiske omstændigheder i hovedsagen henhører fastsættelsen af, hvem der i henhold til artikel 6, stk. 1, i

direktiv 2001/84 er et værks ophavsmands retssuccessorer, ikke under fransk ret, men udelukkende under spansk arveret, idet maleren Salvador Dalí havde spansk statsborgerskab og døde i sit hjem i Figueras, der er beliggende i Spanien. De er følgelig af den opfattelse, at spørgsmålet om, hvorvidt CPI's artikel L. 123-7 er forenelig med direktiv 2001/84, er uden relevans for afgørelsen af tvisten i hovedsagen, da denne skal afgøres udelukkende ved anvendelse af spansk ret.

21 Det tilkommer imidlertid ikke Domstolen inden for rammerne af en anmodning om præjudiciel afgørelse at udtale sig om fortolkningen af nationale bestemmelser, navnlig ikke vedrørende international privatret, eller at afgøre, om den af den forelæggende ret anlagte fortolkning er korrekt. Det påhviler Domstolen i henhold til kompetencefordelingen mellem den og de nationale retter at tage hensyn til de faktiske omstændigheder og de retsregler, som ifølge forelæggelsesafgørelsen er baggrunden for de præjudicielle spørgsmål (jf. i denne retning dom af 14.2.2008, sag C-244/06, Dynamic Medien, Sml. I, s. 505, præmis 19 og den deri nævnte retspraksis).

22 Det fremgår imidlertid af anmodningen om præjudiciel afgørelse, at denne er baseret på den forudsætning, at fransk ret, herunder navnlig CPI's artikel L. 123-7, finder anvendelse i hovedsagen. Da den forelæggende ret stiller spørgsmål om fortolkningen af artikel 6, stk. 1, og artikel 8, stk. 2 og 3, i direktiv 2001/84, for at kunne vurdere, om nævnte artikel L. 123-7 er forenelig med disse bestemmelser, er det præjudicielle spørgsmål ikke åbenbart irrelevant for afgørelsen af hovedsagen.

23 Under hensyn hertil kan anmodningen om præjudiciel afgørelse antages til realitetsbehandling.

Om realiteten

Det første spørgsmål

24 Med sit første spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, hvorvidt artikel 6, stk. 1, i direktiv 2001/84 skal fortolkes således, at den er til hinder for en national bestemmelse, såsom CPI's artikel L. 123-7, hvorefter den til følgeretten berettigede personkreds er begrænset til kunstnerens arvinger efter loven med undtagelse af testamentariske legatarer.

25 Indledningsvis henvises til Domstolens faste praksis, hvorefter der ved fortolkningen af en fællesskabsretlig bestemmelse ikke blot skal tages hensyn til dennes ordlyd, men også til den sammenhæng, hvori den indgår, og til de mål, der forfølges med den ordning, som den udgør en del af (jf. dom af 17.11.1983, sag 292/82, Merck, Sml. s. 3781, præmis 12, af 14.10.1999, sag C-223/98, Adidas, Sml. I, s. 7081, præmis 23, af 7.6.2005, sag C-17/03, VEMW m.fl., Sml. I, s. 4983, præmis 41, og af 10.9.2009, sag C-199/08, Eschig, Sml. I, s. 8295, præmis 38).

26 Det skal herved allerede bemærkes, at selve ordlyden af direktiv 2001/84 ikke indeholder nogen præcisering af begrebet et værks ophavsmands »retssuccessorer« som omhandlet i artikel 6, stk. 1. Da der ikke findes en udtrykkelig definition af dette begreb, skal de formål, der lå til grund for vedtagelsen af direktiv 2001/84, undersøges.

27 Det bemærkes, at vedtagelsen af direktiv 2001/84 har et dobbelt formål, nemlig på den ene side at sikre ophavsmænd til billedkunstværker del i deres originale kunstværkers økonomiske succes, som det fremgår af tredje og fjerde betragtning til direktivet. På

den anden side drejer det sig om, som præciseret i niende og tiende betragtning til direktivet, at fjerne den konkurrencefordrejning på kunstmarkedet, der kan følge af, at visse medlemsstater betaler en følgeret og dermed flytter salg af kunstværker til medlemsstater, der ikke anvender følgeret.

28 Det første formål er at sikre kunstnerne et vist vederlagsniveau. Dette er grunden til, at følgeretten er defineret som uoverdragelig og som på forhånd ufrasigelig, som fastsat i artikel 1, stk. 1, i direktiv 2001/84.

29 Gennemførelsen af dette første formål bringes imidlertid ikke i fare af, at følgeretten efter kunstnerens død overgår til visse kategorier af retssubjekter, men ikke til visse andre, da denne overgang er accessorisk i forhold til formålet.

30 For så vidt angår det andet formål har en harmonisering vedrørende kunstværker og salg omfattet af følgeret, såvel som dennes grundlag og sats, vist sig absolut nødvendigt. Som det klart fremgår af niende betragtning til direktivet, har EU-lovgiver villet afhjælpe en situation, hvor salg af kunstværker var koncentreret i medlemssstater, hvor en følgeret enten ikke fandt anvendelse, eller hvor satsen var lavere end den gældende sats i andre medlemsstater, til skade for auktionshuse eller andre sælgere etableret i sidstnævnte medlemsstater.

31 Det andet formål er baggrunden for, at artikel 95 EF er valgt som retsgrundlag for vedtagelsen af direktiv 2001/84. Dette valg bekræfter, at vedtagelsen falder inden for rammerne af tilnærmelse af medlemsstaternes love og administrative bestemmelser, der vedrører det indre markeds oprettelse og funktion. Som det fremgår af 13. og 14. betragtning til direktivet, er det følgelig ikke nødvendigt at fjerne forskelle mellem nationale lovgivninger, som ikke kan udgøre en hindring for det indre markeds funktion, og for at give medlemsstaterne så stor beslutningsfrihed som muligt er det tilstrækkeligt at begrænse harmoniseringen til de nationale bestemmelser, der har de mest direkte følger for det indre markeds funktion.

32 Denne vurdering understøttes af 27. betragtning til direktiv 2001/84, hvoraf det fremgår, at selv om EU-lovgiver ønskede, at ophavsmandens retssuccessorer skulle være fuldt ud berettigede til følgeretten efter dennes død, anså EU-lovgiver det derimod — i overensstemmelse med subsidiaritetsprincippet — ikke for hensigtsmæssigt at lade direktivet gribe ind i medlemsstaternes arveretlige lovgivning, men lod det være op til hver enkelt af disse at definere, hvilke kategorier af personer der i deres nationale ret kan kvalificeres som retssuccessorer.

33 Det følger af det foregående, at medlemsstaterne i lyset af formålet med direktiv 2001/84 frit kan træffe deres egne lovgivningsmæssige valg for at fastlægge, hvilke kategorier af personer der er berettigede til følgeretten efter et værks ophavsmands død.

34 I betragtning heraf er der ingen holdepunkter i direktiv 2001/84 for at antage, at EU-lovgiver har villet udelukke anvendelsen af reglerne vedrørende samordningen af de forskellige nationale lovgivninger inden for arveretten, og i særdeleshed de regler, der henhører under den internationale privatret, der skal regulere situationer som den, der foreligger i hovedsagen, hvor der skal foretages et lovvalg.

35 Heraf følger, at det påhviler den forelæggende ret med henblik på anvendelsen af den nationale bestemmelse, der gennemfører artikel 6, stk. 1, i direktiv 2001/84, at tage behørigt hensyn til alle relevante lovvalgsregler vedrørende følgerettens arveretlige overgang.

36 Under disse omstændigheder skal det første forelagte spørgsmål besvares med, at artikel 6, stk. 1, i direktiv 2001/84 skal fortolkes således, at den ikke er til hinder for en national bestemmelse som den i hovedsagen omhandlede, hvor den til følgeretten berettigede personkreds er begrænset til kunstnerens arvinger efter loven med undtagelse af testamentariske legatarer. På baggrund heraf påhviler det den forelæggende ret med henblik på anvendelsen af den nationale bestemmelse, der gennemfører artikel 6, stk. 1, at tage behørigt hensyn til alle relevante lovvalgsregler vedrørende følgerettens arveretlige overgang.

Det andet spørgsmål

37 Det andet spørgsmål, der er stillet af den forelæggende ret, vedrører problemet, om de fastsatte undtagelser i artikel 8, stk. 2 og 3, i direktiv 2001/84 skal fortolkes således, at de i en overgangsperiode tillader opretholdelsen af en bestemmelse som den i CPI omhandlede.

38 Henset til besvarelsen af det første præjudicielle spørgsmål er det imidlertid ufornødent at besvare det andet spørgsmål.

Sagens omkostninger

39 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Tredje Afdeling) for ret:

Artikel 6, stk. 1, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/84/EF af 27. september 2001 om følgeret for ophavsmanden til et originalkunstværk skal fortolkes således, at den ikke er til hinder for en national bestemmelse som den i hovedsagen omhandlede, hvor den til følgeretten berettigede personkreds er begrænset til kunstnerens arvinger efter loven med undtagelse af testamentariske legatarer. På baggrund heraf påhviler det den forelæggende ret med henblik på anvendelsen af den nationale bestemmelse, der gennemfører artikel 6, stk. 1, at tage behørigt hensyn til alle relevante lovvalgsregler vedrørende følgerettens arveretlige overgang.

Underskrifter